

הרב יהודה עמיחי

סוגי גשם בתפילת כהן גדול ובתפילותינו

א. נוסח תפילת כהן גדול

עבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים כללה בין היתר אֶת הקטרת הקטורת ולאחריה תפילה קצרה. המשנה (יומא נב ע"ב) אומרת: "ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. ולא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית את ישראל".

המשנה איננה מפרטת את נוסח התפילה שהיה נושא בהיכל. אולם בגמרא (יומא

נג ע"ב) מובאות מספר דעות:

מאי מצלי? רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא, תרוייהו משמיה דרב אמרי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא שנה זו גשומה ושחונה. - שחונה מעליותא היא? - אלא אימא: אם שחונה - תהא גשומה. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה, ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים.

מלשון הגמרא תחילה הובאו דברי רבא ורבין בני רב אדא שאמרו משמו שתוכן תפלת הכהן הגדול היה על הגשם, שאפילו אם תהיה השנה שחונה (חמה) בכל אופן ירד בה גשם.

רבא אמר משמו של רב יהודה שהתפילות לא היו רק על הגשם אלא כללו גם בקשה על כך שלא יסור השלטון מבית יהודה. פרנסה בשפע, ושלא תכנס לפניך תפילת עוברי דרכים על הגשם.

הרמב"ם פסק בהל' עבודת יום הכיפורים (פ"ד ה"א):

ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה שלא להבעית את העם שמא יאמרו מת בהיכל, וכך היה מתפלל, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שאם תהיה שנה זו שחונה תהיה גשומה, ולא יסור שבט מבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכין לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים.

הרמב"ם חיבר את שתי השיטות בגמרא, את דעת רב שתפילת הכ"ג היתה על הגשם ואת שיטת רב יהודה שתפילת הכ"ג היתה על שלטון בית יהודה, על הפרנסה ועל תפילת עוברי דרכים, ואת שתי שיטות אלו מיוזג הרמב"ם כתפילה אחת. נשאלת השאלה מדוע הרמב"ם הפסיק בתפילות הגשם, פתח בגשם וסיים בגשם שהרי לכאורה תפילת עוברי דרכים שייכת לתפילת הגשם והיו צריכים להצמידה עם התפילה "אם שחונה גשומה", ומדוע להביאה לאחר התפילה על שלטון בית יהודה ולאחר הפרנסה בשפע.

הטורי אבן שאל שאלה זו (וימא נג ע"ב):

ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים. שם גרס לה למעלה מיד אחר אם שחונה תהא גשומה וג' דהתם נראה לי עיקר דהא תפלת עוברי דרכים הוא שלא ירדו גשמים וזה שייך לעיל מיד אחר אם שחונה תהא גשומה ומתפלל שלא יועיל תפלת עוברי דרכים למנוע הגשמים ומה ענין להפסיק ביניהם בהא דלא יעדו.

השאלה מתחזקת יותר מנוסח הגמרא (תענית כד ע"ב) שתפילה זאת מופיעה שם באופן אחר:

היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. מאי מצלי? רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה. שחונה מעלייתא היא? אדרבה, גריעותא היא! אלא: אם שחונה - תהא גשומה וטלולה. ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים. רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה, ולא לעם אחר.

לכאורה נוסח זה מדויק יותר כיוון שהוא מסמיק את תפילות הגשם ביחד ולאחר מכן מביא את התפילות על שלטון בית יהודה והפרנסה.

בנוסח התפילה בימים הנוראים (אתה כוננת) הנוסח הוא:

וכך היתה תפלתו של כהן גדול: יהי רצון מלפניך ד' א' ואלוקי אבותינו שתהא שנה זו הבא עלינו ועל כל עמך בית ישראל בכל מקום שהם, אם שחונה גשומה, ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים לענין הגשם בשעה שהעולם צריך לו. ושלא יצטרכו עמך בית ישראל בפרנסה זה לזה ולא לעם אחר, שנה שלא תפיל אשה פרי בטנה ושיתנו עצי השדה את תנובתם ולא יעדי עביד שלטן מדבית יהודה. למדנו שגם בנוסח התפילה יש סמיכות של תפילת עוברי דרכים עם בקשת הגשם. ואם כך חוזרת שאלתנו מדוע הרמב"ם לא הסמיך בהלכותיו את תפילות הכהן הגדול על הגשם?

ב. סוגי גשם

נראה שישנם שני סוגי גשם. יש גשם של פרנסה ויש גשם שלא בא לפרנסה ושתיה אלא למזוג האויר. וכך פירש הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ה מ"א) אומר: ונוסח תפלה קצרה כך הוא, יהי רצון מלפניך ד' אלקינו שאם הייתה שנה שחונה תהיה גשומה ולא יעדי עבד שלטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכים לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים. ופירוש שחונה חמה. תרגום ולא יחם לו – ולא שחין ליה, היה מתפלל שימצע ד' אויר שנה זו, וזו טובה גדולה כללית לאדם ולבהמה, כי כשמזג האויר ממוצע מבריאים גופות החולים, ומתמדת בריאות הבריאים, וראשית לכל הברכות והסיר ד' ממך כל חולי. ואחר כך מתפלל בהתמדת שלטון הצדק והאמת, וזה תכלית הכל. ואחרי שני הענינים הכלליים האלו מתפלל על ענינים פרטיים לכל בני אדם שיצליח ד' לכל אדם בעבודתו, ויצליחו עסקיו ומסחרו כדי שלא יצטרך לשאול ולבקש מזולתו, ואח"כ מתפלל שירד הגשם, והוא אמר ואל תכנס לפניך תפילת עוברי דרכים, לפי שאינם מתפללים אלא להתמדת השמש וסלוק הגשם.

מדברי הרמב"ם אלו תשובה לשאלתנו מדוע לא חש לצרף את התפילות על הגשמים בנוסח תפילת הכ"ג? מכיוון שאלו שני סוגי גשם, הראשון איננו שייך לגשם המרווה את האדמה אלא הגשם שהוא כנגד החום, גשם שמקרר את האויר

ובכך יוצר התמזגות, ולכן תחילה יש את האיזון הבריא בעולם ואח"כ שלטון האמת והצדק, ואלו הם תפילות כלליות ומתוך כך באים לתפילות הפרטיות של פרנסה וגשם כמפרנסה.

נראה א"כ שמחלוקת הנוסחאות טמונה בשאלה זו מהו הגשם המוזכר תחילה, לפי הנוסח של הגמרא הרי שהגשם שמוזכר בתחילה אם "שחונה", הוא גשם ממזג שמשפיע על הבריות וכך הבין הרמב"ם. ברם כותבי נוסחאות התפילה של הרמב"ם, וכן הגמ' בתענית הבינה שהגשם הוא מפרנס ולכן הסמיכו לתפילת אם שחונה גשומה את תפילת עוברי דרכים.

הוכחה לכך שהגמרא בתענית הבינה שהגשם הוא גשם המפרנס ולא גשם מקרר, אנו יכולים ללמוד מדברי הגמרא בתענית שכתבה שבתפילתו של כהן גדול נאמר "אם שחונה - תהא גשומה וטלולה" אנו לומדים שהכהן ביקש גם על הטל, אולם בנוסח הגמרא ביומא נושא הטל לא הוזכר כלל עניינו של הטל שהוא הגורם שיניבו הפירות, כפי שהגמ' (תענית ג ע"ב) אומרת:

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר. מאי טעמא? - אמר רבי חנינא: לפי שאין נעצרין. וטל מגלן דלא מיעצר? דכתיב (מלכים א' י"ז) ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב, חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, וכתיב (מלכים א' י"ח) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה. ואילו טל לא קאמר ליה, מאי טעמא - משום דלא מיעצר. - וכי מאחר דלא מיעצר, אליהו אשתבועי למה ליה? - הכי קא"ל: אפילו טל דברכה נמי לא אתי.

רש"י מסביר מהו טל של ברכה שלא יבוא "אפילו טל דברכה - שיצמיח שום צמח". מכאן שטל של ברכה הוא מצמיח פירות, ועל כן הגמ' בתענית דנה על טל של ברכה שהוא מצמיח.

רב יהודה התפלל על גשם של פרנסה ועל כן הסמיכו לשחונה וגשומה את תפילת עוברי דרכים, אולם בגמרא ביומא לא הוזכר טל ומשמע שאין מדברים על הצמחת פירות אלא על גשם שבא למזג את האויר, ועל כן הרמב"ם השמיט את הזכרת הטל וכן חילק את שתי התפילות.

ניתן לשאול בכוון ההפוך מדוע לפי הגמרא בתענית וכן לפי נוסח התפילה שלנו אנו מתפללים שתי תפילות גשם א. שחונה וגשומה. ב. תפילת עוברי דרכים שהרי שתי תפילות אלו עוסקות בגשם כפרנסה? ויתכן להסביר שיש הבדל בין הברכה הקבועה של הגשם לבין מקרים חד פעמיים. תחילה אנו מתפללים על הגשם הכללי שתהא

השנה גשומה ולאחר מכן אנו מתפללים שגם עוברי דרכים פרטיים לא יקלקלו את הגשם.

ג. תפילות הגשם

אנו מזכירים פעמיים בתפילה את הגשם, בברכת "גבורות" אנו אומרים "משיב הרוח ומוריד הגשם" ואילו בברכת "ברך עלינו" אנו אומרים ותן ברכה. חז"ל הגדירו את הזכרת הגשם בברכת מחיה המתים כתאור גבורתו של הקב"ה ואילו בברך עלינו בקשה לפני הקב"ה שיתן ברכה. לפי דברינו אולי אפשר לומר שהגשם המוזכר בברכת "גבורות" דן על הגשם הממזג את האויר בעולם וגורם לבריאות נכונה לכל בריותיו, ואלו ההזכרה בברכת השנים היא על הפרנסה והגשם המצמיח את הפירות ונותן הברכה בארצנו הקדושה.

